

SARIKAMIŞ'TA TÜKETİLEN SÜT VE PEYNİR ÜRÜNLERİNDE AFLATOKSİN M₁ VARLIĞININ BELİRLENMESİ

DETECTION OF AFLATOXIN M₁ IN MILK AND CHEESE PRODUCTS CONSUMED IN SARIKAMIŞ, TÜRKİYE

Ekrem KİREÇÇİ¹ Mustafa SAVAŞÇI² Ahmet AYYILDIZ³

¹Atatürk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Mikrobiyoloji Anabilim Dalı, Erzurum

²Gıda Kontrol Müfreze Komutanlığı, Sarıkamış, Kars

³Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Mikrobiyoloji ve Klinik Mikrobiyoloji Anabilim Dalı, Erzurum

Anahtar Sözcükler: Süt, peynir, aflatoksin M₁, ELISA

Keywords: Milk, cheese, aflatoxin M₁, ELISA

Geliş: 02 Nisan 2007

Kabul: 17 Mayıs 2007

ÖZET

Tüketilen gıda maddelerindeki aflatoksin miktarı yüksek olduğunda, insan ve hayvanlarda akut ya da kronik hastalıklara neden olabilir. Özellikle kontamine yemlerle alınan ve kanserojen etkisi yüksek olan aflatoksin B₁, sindirim sisteminde metabolize olarak hayvanların sütlerine aflatoksin M₁ (AFM₁) olarak geçer. Böyle süt ve süt ürünlerini tüketen insanların, özellikle bebek ve çocukların sütte bulunan AFM₁ toksinine maruz kalma riski yüksektir. Bu çalışma, Sarıkamış bölgesindeki dükkanlarda satışa sunulan süt ve peynir ürünlerinde, AFM₁ varlığını ve düzeyini belirlemek amacıyla planlanmıştır. Aflatoksin M₁ konsantrasyonları, R-Biopharm GmbH AFM₁ kitleri ile test prosedürüne uygun olarak ELISA ile belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, incelenen toplam 80 süt ve peynir örneğinin 68 (%85)'inde AFM₁ saptanmış ve örneklerin 30 (%37.5)'unda ise AFM₁ miktarının Türk Gıda Kodeksi'ne göre kabul edilebilir sınırların üzerinde olduğu belirlenmiştir.

SUMMARY

Aflatoxins may cause acute or chronic disease both in humans and animals when present in high amounts in consumed food. Feed contaminated with aflatoxin B₁ which has a high carcinogenic effect, is metabolized in the digestive tract and passes into the milk of animals as aflatoxin M₁ (AFM₁). Humans, especially infants and young children who consume contaminated milk and milk products are at high risk for AFM₁ toxin. This study was planned in order to determine the presence and level of AFM₁ in market milk and cheese commercialized in the Sarıkamış Region of Turkey. Using ELISA AFM₁ was detected in 68 (85 %) of the 80 milk and cheese samples tested, and in 30 of the samples (37.5 %) the amount of AFM₁ was found over the levels permitted by the Turkish Food Codex.

GİRİŞ

Aflatoxinler; özellikle *Aspergillus flavus*, *Aspergillus parasiticus* ve diğer bazı *Aspergillus* türleri, *Penicillium* ve *Rhizopus* türleri gibi küf mantarları tarafından uygun koşullarda (nem, sıcaklık) sentezlenen mikotoksinlerdir (1, 2). Araştırmalarda, 300.000'den fazla küf türünün olduğu, bunlardan 250 kadarının mikotoksin sentezleye-

bildiği ve ancak 20 türün oluşturduğu toksinlerin ise insan ve hayvanlarda hastalık yapabildiği saptanmıştır (3, 4). Aflatoksinler teratojenik, mutajenik ve kanserojenik etkileri yanında ısıya dirençli olmaları nedeniyle sağlık açısından önem taşımaktadırlar (5). Ayrıca aflatoksinlerin siroz, kronik gastrit, Reye sendromu ve bazı solunum sistemi hastalıklarına neden olabildiği belirtilmektedir (1,

5). Aflatoksinler; aflatoksin B₁, B₂, G₁, G₂, M₁ ve M₂ olmak üzere altı ana bileşikten oluşmaktadır (1). Özellikle aflatoksin M₁ (AFM₁) süt ve süt ürünlerinde gıda hijyeni açısından ciddi sorunlar oluşturmaktadır (5, 6). Aflatoksin M₁'in sütteki dağılımı homojen olmayıp kremanın ayrılma işlemi sırasında dağılmaktadır. Sütten kaymağın ayrılması sırasında AFM₁ miktarının %80'i kaymağa geçmekte, geri kalan kısmı ise kazeine bağlı olarak sütte kalmaktadır (3).

Bu çalışmada, Sarıkamış'ta tüketilen süt ve peynir ürünlerinde AFM₁ varlığının araştırılması ve yasal düzenlemeler dikkate alınarak halk sağlığı yönünden tehlike oluşturup oluşturmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Örneklerin toplanması: Aralık 2005-Şubat 2006 tarihleri arasında, Kars İli'nin Sarıkamış İlçesi'nde muhtelif satış yerlerinde halka sunulan toplam 80 süt ve peynir örneği (20 çiğ süt, 20 beyaz peynir, 20 kaşar peyniri ve 20 eritme peyniri) incelendi. Örnekler, Sarıkamış Gıda Kontrol Müfrezesi Komutanlığı Mikrobiyoloji Laboratuvarı'na getirilerek çalışıldı. Örneklerden yaklaşık 200'er gram alınarak numaralandırıldı ve çalışılmadan önce steril cam kavanozlarda, 4° C'lik ısıda tutuldu (7).

Yöntem: Aflatoksin M₁ analizi için ELISA kullanılmıştır (R-Biofarm RIDASCREEN test kitleri ile çalışılmıştır) (8).

Örneklerin hazırlanması:

Süt: Süt örneklerine santrifüj (3500 rpm/10dk) uygulanarak sütün kreması alındı ve ayrılmış süt testte kullanıldı (8).

Peynir: Peynirlerden, 2 g ezilmiş ve parçalanmış örnek alınarak cam kavanozlara konuldu ve üzerine 40 ml diklorometan ilave edildi. Bu örnekler cam bir kaptaki 15-20 dk çalkalanarak karıştırıldı. Oluşan süspansiyon filtre

edilerek 60° C'de 10 ml kalıncaya kadar buharlaştırıldı. Süspansiyonlarda ortaya çıkan yağlı kalıntılar, 0.5 ml metanol, 0.5 ml PBS (pH 7.2: 0.55 g NaH₂PO₄ x H₂O+2.85 g Na₂HPO₄ x 2H₂O + 9 g NaCl, 1000 ml distile suya tamamlanarak hazırlandı) ve 1ml heptane ilavesi ile çözüldü. Bu çözüntüler, 2700 rpm'de 15 dk santrifüj edildi ve metanol-sulufaz kısmı Pastör pipeti ile alındı. Bu faz 100 µl oranında çekilerek üzerine 400 µl tampon ilave edildi. Sonuç olarak, her peynir örneğinden hazırlanan bu sıvıdan ELISA testinde 100 µl kullanıldı (8).

Test işlemi:

Standart solüsyonları ve örneklerden otomatik pipet yardımı ile 100 µl alınıp mikrotiter kuyucuklara aktarıldı. Kuyucuklar, oda ısısında ve karanlık ortamda 60 dk. inkübe edildi. Kuyucuklardaki sıvı boşaltılıp, kuyucuklar 250 µl PBS (%0.05 Tween 20) ile iki kez yıkandı. Kuyucuklar, 100 µl dilüye edilmiş enzim konjugat ilavesi ile yine oda ısısında 60 dk inkübe edildi. İnkübasyonu takiben iki kez (PBS ile) yıkama işlemi tekrarlandı. Daha sonra her kuyucuğa, 50 µl substrat ve 50 µl kromojen ilave edilerek son kez oda ısısında 30 dk inkübe edildi. İnkübasyondan sonra, kuyucuklara 100 µl stop solüsyonu koyularak karıştırıldı ve ELISA (450 nm'de) okuyucu ile okundu (8).

BULGULAR

Çalışma sonucunda, incelenen toplam 80 süt ve peynir örneğinin 68 (%85)'inde AFM₁ saptanmış, 12 örnekte ise ölçülebilir sınırlar içerisinde AFM₁ bulunmamıştır (Tablo1). Süt ve süt ürünlerinde sağlık açısından risk oluşturacak aflatoksin düzeyleri Türk Gıda Kodeksi'ne göre değerlendirilmiştir; söz konusu değer süt için >50 ng/kg (ppt), peynir ürünleri için ise >250 ng/kg (ppt)'dir (9). Çalışmada, örneklerin 30 (%37.5)'unda AFM₁ miktarının Türk Gıda Kodeksi'ne göre kabul edilebilir sınırların üzerinde olduğu belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 1. Süt ve peynir örneklerindeki AFM₁ miktarları (ng/kg)

	<5-50	51-150	151-250	251-450	451-650	>650	Toplam
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Süt	2 (%10)	15 (%75)	3 (%15)	-	-	-	20 (%100)
Beyaz peynir	1 (%5)	11 (%55)	4 (%20)	2 (%10)	2 (%10)	-	20 (%100)
Kaşar peyniri	4 (%20)	8 (%40)	2 (%10)	5 (%25)	-	1 (%5)	20 (%100)
Eritme peynir	5 (%25)	6 (%30)	7 (%35)	2 (%10)	-	-	20 (%100)

Tablo 2. AFM₁ saptanan süt ve peynir örneklerinin Türk Gıda Kodeksi kriterlerine göre dağılımı

Örnek (n)	AFM ₁ miktarı Yasal limitler altında kalan örnek sayısı ve yüzdesi	AFM ₁ miktarı Yasal limitleri aşan* örnek sayısı ve yüzdesi
Süt (20)	2 (%10)	18 (%90)
Beyaz peynir (20)	16 (%80)	4 (%20)
Kaşar peyniri (20)	14 (%70)	6 (%30)
Eritme peynir (20)	18 (%90)	2 (%10)
Toplam (80)	50 (%62,5)	30 (%37,5)

* Süt için: > 50 ng/kg; peynir ürünleri için: >250 ng/kg

TARTIŞMA

Hayvanların (inek, manda, koyun ve keçi) yemlerle aldığı ve kanserojen etkisi yüksek olan aflatoksin B₁ sindirim sistemlerinde metabolize olarak sütlerine aflatoksin M₁ (AFM₁) olarak geçmektedir (3, 10, 11). Böyle süt ve süt ürünlerini tüketen insanların, özellikle bebek ve çocukların sütte bulunan AFM₁ toksinine maruz kalma riskinin yüksek olduğu bildirilmektedir (3, 10, 11).

Süt ve süt ürünlerinde aflatoksin saptaması için ince tabaka kromatografi (thin layer chromatography=TLC), ELISA ve yüksek performans sıvı kromatografi (high performance liquid chromatography) kullanılmaktadır. Ancak ELISA'nın, gerek duyarlılığının yüksek oluşu ve gerekse de kullanımının kolay oluşu yönüyle süt ürünlerinde AFM₁ analizinde en sık kullanılan yöntem olduğu bildirilmektedir (12-14). Bu çalışmada, ELISA yöntemi kullanılmıştır.

Türkiye'de ve dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılan bir çok araştırmada süt ve süt ürünlerinde AFM₁ analizi yapılmış ve bu çalışmada olduğu gibi AFM₁ yönünden benzer sonuçlar alınmıştır (5, 14-19). Çalışma ile ilgili yurt dışı araştırmalar incelendiğinde; Polzhfer (15) piyasadan topladığı süt ve süt ürünlerinde aflatoksin B₁, B₂, G₁, G₂ ve M₁ araştırdığı çalışmasında sadece aflatoksin M₁ bulunduğunu bildirmiştir. Japonya'da yapılan benzer bir çalışmada (16) ise 126 peynir örneğinin 56'sında 110-300 ppt oranında AFM₁ bulunmuştur. Raza (17), Pakistan'da

UHT ve çiğ sütlerde AFM₁ düzeyini araştırmış; UHT sütlerde %11.25 (29.3-102.8 ng/L), çiğ sütlerde ise % 33 (39.2-342.6 ng/L) miktarında AFM₁ belirlemiştir.

Türkiye'de yapılan çalışmalarda; Erzurum yöresinde, 500 süt ve süt örneğinde ELISA tekniği ile yapılan çalışmada 388 (%77.6) örnekte yüksek oranda AFM₁ belirlenmiştir (5). Bursa yöresinde 600 peynir örneğinde competitive ELISA tekniği ile çeşitli peynir ürünlerinde AFM₁ düzeyi araştırılmış, özellikle kaşar peynirinde yüksek miktarda (800 ng/kg) AFM₁ belirlenmiştir (18). Van'da üretilen çiğ süt örneklerinde AFM₁ varlığı yine ELISA yöntemi ile araştırılmış ve 90 örneğin %87.7'de yüksek oranda AFM₁ saptanmıştır (19). Ankara İli'nde yapılan kapsamlı bir çalışmada (14), 400 peynir örneği ELISA ile AFM₁ yönünden incelenmiş, toplam 327 örnekte (%81.75) AFM₁ belirlenmiştir. Bu sonuç peynir çeşitlerine göre sırasıyla; %85 kaşar, %82 beyaz peynir, %81 tulum peyniri ve %79 işlenmiş peynir şeklinde bulunmuştur. Ancak bu sonuçlardan Türk Gıda Kodeksi'nde belirlenen güvenlik sınırlarını geçen oran ise; %34 kaşar, %27 beyaz peynir, %24 tulum peyniri ve %25 işlenmiş peynir şeklinde ortaya konulmuştur (14).

Bu çalışmada süt ve peynir ürünlerinde bulunan toplam AFM₁ düzeyi, Türkiye'de yapılan araştırma sonuçlarında olduğu gibi, yüksek oranlarda bulunmuştur. Çalışmada, incelenen toplam 80 süt ve peynir örneğinin 68 (%85)'inde AFM₁ saptanmış, 30 (%37.5) örnekte ise AFM₁ miktarının Türk Gıda Kodeksi'ne göre kabul edilebilir sınırların üzerinde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar gerek yurt içi (5, 14, 18, 19) gerekse de yurt dışı (16, 17) çalışmalarda bulunan yüksek düzeylerdeki AFM₁ oranlarına benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak; süt ve süt ürünlerinde AFM₁ varlığı halk sağlığı açısından büyük bir risktir. Bu nedenle hayvan yemlerinde *Aspergillus* türleri gibi küf mantarlarının üremesinin ve aflatoksin oluşumunun önlenmesi çok önemlidir. Ayrıca, süt ve süt ürünlerindeki AFM₁ miktarının minimum düzeylerde tutulabilmesi için, modern üretim teknikleri uygulanmalı, süt hayvanlarına verilen yemlerin depolanma koşulları uygun hale getirilerek gerekli kontroller yapılmalı ve süt üreticileri bu konuda bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

1. **Kaya S.** *Veteriner Klinik Toksikoloji Kitabı*. Ankara: Medisan Yayınevi, **1995**: 283-328.
2. **Tekinşen OC, Atasever M, Keleş A.** *Süt Ürünleri: Üretim ve Kontrol*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi; Mimoza Basım Yayım ve Dağıtım AŞ, **1997**: 50-1.
3. **Başkaya R.** Civil peynirinde ELISA yöntemiyle aflatoxin M₁ seviyesinin saptanması [Yüksek Lisans Tezi]. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim Dalı, **2004**.

4. Barrios MJ, Medina LM, Cordoba MG, Jordona R. Aflatoxin-producing strains of *Aspergillus flavus* isolated from cheese. *J Food Protect* **1997**; 60: 192-4.
5. Atasever M, Nizamlioğlu M, Özturan K, Karakaya Y, Ünsal C. Erzurum bölgesinde tüketime sunulan süt ve süt ürünlerinin aflatoksin M₁ yönünden incelenmesi. *II. Ulusal Veteriner Gıda Hijyeni Kongresi (18-20 Eylül 2006, İstanbul) Bildiri Kitabı'nda*. **2006**: 231-40.
6. Galvano F, Galofaro F, Galvano G. Occurrence and stability of aflatoxin M₁ in milk and milk products. *J Food Protect* **1996**; 59: 1079-90.
7. Anonim. *Türk Standartları Enstitüsü (TSE), TS 591 Beyaz Peynir*. Ankara: TSE, **1995**.
8. Anonymous. Enzyme immunoassay for the quantitative analysis of aflatoxin M₁ in milk and milk products. Darmstadt, Germany: Immunolab GmbH, **2002**.
9. Sağlam ÖF. *Türk Gıda Kodeksi*. Ankara: Semih Ofset, **2000**.
10. Creppy EE. Update survey, regulation and toxic effects of mycotoxins in Europe. *Toxicology Letters* **2002**; 127: 19-28.
11. Grigoriadou IK, Eleftheriadou, Mouratidaou T, Katikou P. Determination of aflatoxin M₁ in ewe's milk samples and the produced curd and feta cheese. *Food Control* **2005**; 16: 257-61.
12. Amra HA. Survey of aflatoxin M₁ in Egyptian raw milk by ELISA. *Revue de Medicina Veterinaria* **1998**; 149: 695.
13. Oliveria CA, Germano PM, Bird C, Pinto CA. Immunochemical assessment of aflatoxin M₁ in milk powder consumed by infant in Sao Paulo. *Food Additive and Concomitant* **1997**; 14: 7-10.
14. Sarımehtemetoğlu B, Küplülü Ö, Çelik TH. Detection of aflatoxin M₁ in cheese samples by ELISA. *Food Control* **2004**; 15: 45-9.
15. Polzhofer K. Aflatoxinbestimmung in Milch und Milchprodukten. *Z. Lebensm Unter Forsch* **1977**; 163: 175-7.
16. Hisada K, Yamamoto K, Tsubbauchi H, Sakabe Y. Natural occurrence of aflatoxin M₁ in important and domestic cheese. *J Food Hyg Soc Jpn* **1984**; 25: 543-8.
17. Raza R. Occurrence of aflatoxin M-1 in the milk marketed in the city of Karachi, Pakistan. *Journal of the Chemical Society of Pakistan* **2006**; 28: 155-7.
18. Yaroğlu T, Oruç HH, Tayar M. Aflatoxin M₁ levels in cheese samples in some provinces of Turkey. *Food Control* **2005**; 16: 883-5.
19. Bakırcı I. A study on the occurrence of aflatoxin M₁ in milk and milk products produced in Van province of Turkey. *Food Control* **2001**; 12: 47-51.

İLETİŞİM

Yrd. Doç. Dr. Ekrem KİREÇÇİ
Atatürk Üniversitesi Veteriner Fakültesi
Mikrobiyoloji Anabilim Dalı
25700 Ilıca, ERZURUM
e-posta: ekirecci@atauni.edu.tr,
ekremkirecci@gmail.com